

Neidonvaipat

Vaivaistalovuorella

10.7.2019 © Juha Jantunen

Lappeenrannan Mäntylän kaupunginosassa (ES) sijaitsee kallioinen mäki, joka aikoinaan tunnettiin Vaivaistalovuoren nimellä (6769:3562). Se sijaitsee vain puoli kilometriä lounaaseen lehtoneidonvaipoistaan tunnetulta Mäntylänmäeltä (Saarinen 2022). Kuten Mäntylänmäeltä, myös Vaivaistalovuorelta vanhimmat näytteet normaalista ja lehtivihreättömästä lehtoneidonvaipasta (*Epipactis helleborine*) ovat vuodelta 1969. Seppo Vuokko kertoi etsineensä alueen neidonvaippoja tuloksetta 1970-luvun alussa, joten kovin runsaita ne eivät liene silloin

olleet. Mutta toistakymmentä vuotta myöhemmin Niilo Karhu (kirjallinen tieto) mainitsi Vaivaistalovuorelta neljä erillistä esiintymää, kahdessa versoja ”hyvin runsaasti”, kolmannessa noin sata versoa ja neljännessä vain muutamia. Lehtivihreättömiä yksilöitä hän löysi parikymmentä.

Omissa kartoituksissani 1990-luvun alkupuoliskolla arvioin Vaivaistalovuoren yhdeksi vankimmista lehtoneidonvaipan esiintymistä tehdasalueen vaikutuspiirissä (Saarinen 1995). Laskin vuonna 1990 normaaleja versoja noin 1 500 ja lehtivihreättömiäkin

200. En osannut erotella yksittäisiä esiintymiä, sillä lajia kasvoi laajalti etelään antavilla metsäisillä rinteillä. Neidonvaippaesintymä jatkui lähes yhtenäisenä kallioisemmalle lakialueelle ja edelleen tekolammen pohjoispuolen kuiville mäntykankaalle, ulottuen Mattilan asutusalueen reunamilla lähelle valtatie kuuta. Kesäkuussa 2020 lehtoneidonvaippoja kasvoi kankaalla edelleen satamäärin, kun kuljin uimalammen pohjoispuolta yhdessä Lappeenrannan kaupungin ympäristösuunnittelija Anna Vuoren kanssa. Suunnitteilla olevalta frisbeegolf-

► Neidonvaipat rinnakkain. Kuvassa kolme jo täydessä kukassa olevaa tummaneidonvaippaa ja kuusi pääosin nuppuvaiheista lehtoneidonvaippaa.

29.6.2021 © Kimmo Saarinen

radan laajennukselta haimme tuloksetta soikkokämmekkää (*Orchis militaris*), joka on nähty paikalla edellisen kerran noin kymmenen vuotta sitten.

Alun perin kiekonheittäjät haikailivat uusia väyliään tekolammen etelä- ja kaakkoispuolelle, myös Vaivaistalovuorelle, jonka kämmekkäesiintymistä ja kallioalueen luontoarvoista kesäkuinen maastokäyntimme antoi uutta tietoa. Lehtoneidonvaippoja kasvoi käytännössä kaikkialla, mutta niiden seurassa oli myös kymmenittäin tummaneidonvaippoja (*Epipactis atrorubens*). Vuori kirjasi lausuntoonsa muutakin huomionarvoista kallioluontotyyppilajistoa, kuten kalliokohokin (*Atocion rupestre*), ketokäenmintun (*Acinos arvensis*) ja kissankäpälän (*Antennaria dioica*). Oli selvää, ettei ohuthumuksinen kalliomaasto kämmekkäharvinaisuksiin kauan kestäisi jatkuvaa talleamista.

Tummaneidonvaippalöytö ei yllättänyt

Sain jo kesällä 2017 paikalliselta luontoharrastajalta Esa Sojolta viestin, kuinka tummaneidonvaippaa oli näitisti kymmenittäin Mattilan tekolammen ja Vaalimaantien välisellä mäellä. Osa näistä saattaa olla tosin tumma- / lehtoneidonvaippahybridejä, lajit kun kukkivat aivan vierekkäin. Onko näitä aiemmin ollut näin paljon?

Ilmeisesti on ollut ainakin joitakin vuosia, sillä kasviharrastaja Lea Puranen on seurannut tummaneidonvaipan elämää Vaivaistalovuorella vuodesta 2014. Tuolloin Mäntylään muutettuaan hän haravoiki paikallisia mäkiä urakalla aavekämmekkää etsiessään.

Ensimmäisenä vuotena sitä ei löytynyt, mutta lehto- ja tummaneidonvaippoja riitti. Ensimmäisen löytämänsä tummaneidonvaipan Lea valokuvasi heinäkuussa 2014; yksilö on sittemmin kukkinut joka vuosi. Lehtoneidonvaippaa oli mahdottoman paljon, satoja,

10.7.2019 © Juhna Järntinen

◀▶ Tummaneidonvaipan ulkonäkö vaihtelee tyypillisestä tumma- ja hentovartisesta (vasemmalla) melko vaaleavartiseen ja kookkaaseen (oikealla). Jotkut kasvit olivat kauttaaltaan hyvin punertavan tummia.

ja tummaneidonvaippoja ehkä parikymmentä, mutta vuosien saatossa niiden määrä on Lean mukaan lisääntynyt.

Itse laskin kesäkuun lopulla 2021 ainakin 50 kukkivaa tummaneidonvaippaa. Niiden ulkonäkö vaihteli melkoisesti ja seassa oli myös risteymäitä näyttäviä neidonvaippoja, joissa varren ja kukkien väritys olivat eri paria. Lajien erottaminen ei ole niin helppoa kuin luulisi! Paahteisilla kasvupaikoilla lehtoneidonvaipan versot saavat luonnostaankin tummempia sävyjä ja kukat voivat olla hyvinkin punertavia, mutta lajin kukinta alkaa hieman myöhemmin.

Vaivaistalovuorella tummaneidonvaipat asettuvat lähinnä kallioalueen avaramman länsipuoliskon karuimmille ja paahteisimmille etelään antaville rinteille ja kalliohylyille. Kesällä 2021 seuralaisina kasvoi todennäköisesti tuhansia lehtoneidonvaippoja; aavekämmeköitä ei kohdalle osunut yhtään. Muu lajisto kuuluu tyypilliseen kalliokasvillisuuteen, edellä mainittujen kalliokehokien, ketokäenmintun ja kissankäpälän ohessa siinä on muun muassa huopakeltanoa (*Pilosella officinarum*), ketokelktoa (*Crepis tectorum*), mäkiarhoa (*Arenaria serpyllifolia*), puolukkaa (*Vaccinium vitis-idaea*) ja sianpuolukkaa (*Arctostaphylos uva-ursi*). Kalliojuot-

29.6.2021 © Kimmo Saarinen

10.7.2019 © Juha Jantunen

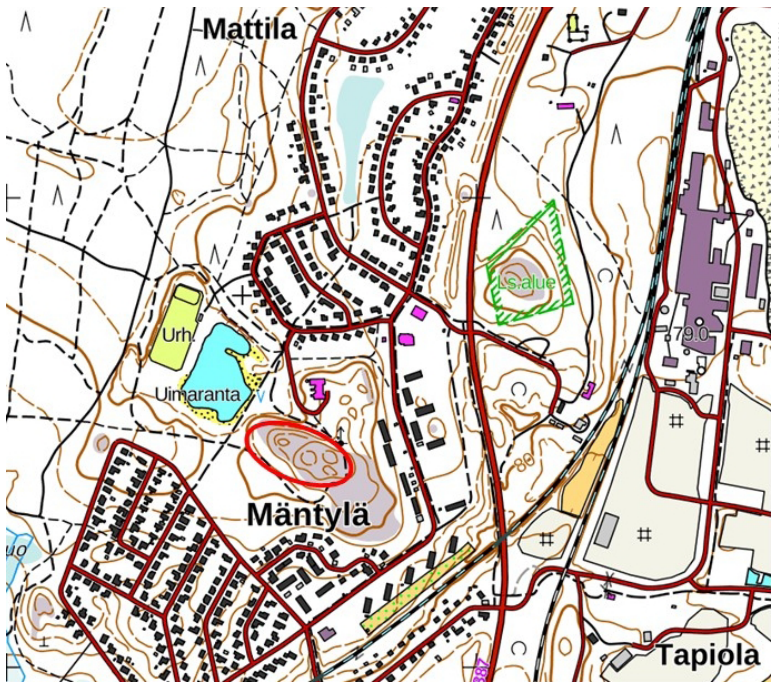

10.7.2019 © Juha Jantunen

Kumpi on kumpi? Tummaneidonvaipan ja lehtoneidonvaipan erottaminen ei aina ole helppoa. Juha Jantunen kuvasi molemmat Vaivaistalovuorella.

▼ Lehtoneidonvaipan ja tummaneidonvaipan vahvimman esiintymisen alue Vaivaistalovuorella.

Tummaneidonvaipan kukan sikiään on tiheäkarvainen.

tien välissä on myös juolukkaa (*Vaccinium uliginosum*) kasvavia kosteita painanteita, joista valkolehdokkien (*Platanthera bifolia*) ohella löytyi muutama soikkokaksikkokin (*Neottia ovata*). Vaivaistalovuoren läpi kulkevan polun metsäisemmältä itäpuolelta kämmeköitä löytyi selvästi vähemmän, lähinnä vain lehtoneidonvaippoja.

Lea mainitsi sähköpostissaan, kuinka nopeasti frisbeegolfradan alue on kulunut täy-

Lehtoneidonvaipan kukan sikiään on niukkakarvainen tai kalju.

sin kasvittomaksi. Esimerkiksi uimarannan penkalla kasvoi isokokoinen aavekämmeikka vihreiden sukulaistensa joukossa, mutta nyt paikalla on vain paljas, poljettu maa. Ei varmasti ollut huono päätös jättää Vaivaistalovuoren kämmekämaastot tällaisen toiminnan ulkopuolelle.

Lappeenrannan kalkkitehtaan vaikutuspiirissä pitkään kuljeksineena en myöskään malta olla mainitsemat- ta Lean kesällä 2021 löytämää niittyräpelöä (*Briza media*), jos-

ta hän keräsi näytteen (H) Mattilan tekolammen länsipuolella. Kasviatlaksessa (Lampinen & Lahti 2021) lajista ei ole Kaakkois-Suomesta yhtään löytöä 1980-luvun jälkeen!

Tummaneidonvaippaa jo kaksi vuosikymmentä Lappeenrannassa

Tummaneidonvaippa on Suomessa hyvin harvinainen ja luokiteltu vaarantuneeksi (Ryt-täri ym. 2019) sekä rauhoitettu. Kasviatlaksen tuoreimmilla kartoilla on vain 13 hajaruu- tua Hankoniemeltä Koillismaalle, joka on lajin vahvinta elinaluetta (Lampinen & Lahti 2021). Ainoat Kaakkois-Suomen löydöt ovat Lappeenrannasta Mattilan – Mäntylän alueelta. Espoolaiset kasviharrastajat löysivät ensimmäiset tummaneidonvaipat vuosituhannen vaihteessa Mattilan mäntykankaan pohjoisreunalta (Saari- nen & Jantunen 2000). Tummaneidonvaippoja oli samalla paikalla kahdessa erillisessä kasvustossa ainakin vielä vuosina

2010–2012, mutta viime kesien täsmäkäynnit hakatulle kasvupaikalle ovat olleet tuloksettomia. Laajalti pusikoitunut Mattilankankaan mäntymetsä ei ole lehtoneidonvaipalle eikä valkohedokillekaan enää kovin mieluisa kasvupaikka, sillä ennen näitä suorastaan hämentävän runsaita lajeja löytyy alueelta lähinnä yksittäin.

Kesällä 2014 tummaneidonvaippaa mainittiin löydetyn ympäristöselvityksen yhteydessä myös Kuuselasta Vaalimaantien varteen rakentuvan meluvallin linjalta (Saarinen 2015), mutta tämän esiintymän tarkemmasta sijainnista tai kohtalosta minulla ei ole tietoja. Muhkeat meluvallit joka tapauksessa ovat jo paikoillaan. Onneksi moisia ei ole tulossa Vaivaistalovuorelle, jonka esiintymä alkaa ainakin eteläsuomalaisten havaintopaikkojen joukossa olla vahvimasta päästä, monissa tum-

maneidonvaipan populaatioissa kun mainitaan kasvavan alle kymmenen yksilöä (Jäkäläniemi 2012).

Kiitokset

Lämmin kiitos Juha Jantuselle, Lea Puraselle, Esa Sojamolle, Seppo Vuokolle ja Anna Vuorelle Mäntylän ja Mattilan neidonvaippoja koskevista kuvista ja tiedoista sekä käsikirjoituksen tarkistamisesta.

Jäkäläniemi, A. 2012: Tummaneidonvaippa – *Epipactis atrorubens*. Teoksessa: Ryttylä, T., Kalliovirta, M. & Lampinen, R. (toim.), *Suomen uhanalaiset kasvit*: 169–170. Tammi. Helsinki.

Lampinen, R. & Lahti, T. 2021: *Kasviatlas 2020*. Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuseo. Helsinki. <https://kasviatlas.fi>.

Ryttylä, T., Reinikainen, M., Hæggström, C.-A., Hakalisto, S., Hallman, J., Kanerva, T., Kulmala, P., Lampinen, J., Piirainen, M., Rautiainen, V.-P., Rintanen, T. & Vainio, O. 2019: Putkilokasvit. Teoksessa: Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.), *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019*: 182–202. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Saarinen, K. 1995: *Ihalaisten kalkkialueen kämmekäläajisto*. 127 s. Lappeenrannan kaupunki, Ympäristöviraston julkaisu 2/95. Lappeenranta.

Saarinen, K. 2015: Päivityksiä Etelä-Savon eteläosan uhanalaisista ja vähän muistakin. *Lutukka* 31: 82–95.

Saarinen, K. 2022: Aavekämmeköitä kalkitsemassa. *Lutukka* 38: 3–13.

Saarinen, K. & Jantunen, J. 2000: Lappeenrannan kalkkitehdasalueen tulokaslajisto komistui. *Lutukka* 16: 92–93.

Epipactis atrorubens increasing on a stony hill in Lappeenranta, SE Finland

In July 2021, more than 50 shoots of the rare and threatened *Epipactis atrorubens* were counted among the hundreds or even thousands of *E. helleborine* on a stony hill between Mattila and Mäntylä residential areas in Lappeenranta (South Savo). Potential hybrids between these two were also noticed in the habitat. *E. atrorubens* was first observed in Lappeenranta in the year 2000, but this small population in the dry pine forest has most likely disappeared due to large-scale forest cuttings in the area. Another population on a stony hill, however, has gradually grown since the first observations were made in 2014. Most of the plants occupy rather open patches of bedrock covered by a thin layer of moss in the forest dominated by pine (*Pinus sylvestris*).

Kimmo Saarinen, Höntöntie 2, 54100 Joutseno.
kimmo.o.saarinen@gmail.com

Lehtoneidonvaippa ja tummaneidonvaippa kasvavat rinteiden Lappeenrannan Vaivaistalovuorella.

